

Адам Гурыновіч

(1869 – 1894)

Беларускі паэт-дэмакрат, фалькларыст, рэвалюцыянер. Паходзіў са шляхецкага роду татарскага паходжання (герб «Праўдзіц»), вядомага з 15 – 16 ст. Бацькі, Калікст Іасафатавіч і Элеанора з Сяняўскіх (з гетманскага роду), мелі некалькі дробных фальваркаў. Спачатку сям'я жыла ў Кавалях (Кавалькі, цяпер Мядзельскага раёна), пасажным фальварку маці, дзе нарадзіліся Адам і яго старэйшы брат Юзаф. Потым пераехалі ў Крыстынопаль, які быў супольнай уласнасцю Калікста Іасафатавіча і яго брата Абдона. Тут нарадзіліся браты і сёстры Адама. Бацька памёр рана, пакінуўшы маладую 28-гадовую ўдаву з шасцю дзецьмі. Вырашана было даць Юзафу вайсковую адукацыю, а Адаму і Яну – практычную (рэальнае вучылішча). Сям'я купіла ў Вільні невялікі дом, з якім і звязана пара духоўнага станаўлення Г. Афіцыйныя поспехі яго ў час вучобы ў Віленскім рэальным вучылішчы (1879 – 1887, уключаючы гадавую спецыялізацыю на механіка-тэхнічным аддзяленні дадатковага класа) былі сярэднія, але ўступныя экзамены ў Пецябургскі тэхналагічны інстытут ён здаў амаль на адны пяцёркі.

Ужо ў час вучобы ў Віленскім рэальным вучылішчы Гурыновіч пачаў цікавіцца беларускім фальклорам, пытаннямі грамадскага жыцця, рабіць літаратурныя спробы. У 1887 ён паступіў у Пецябургскі тэхналагічны інстытут і, як і іншыя калегі-разначынцы, упарта пераадольваў матэрыяльныя цяжкасці, але захварэў на тыф і ў студзені 1888 быў вымушаны часова звольніцца з інстытута і вярнуцца на радзіму. Увосень 1888 зноў паступіў на 1-ы курс. У студэнцкія гады шмат займаўся літаратурай, напісаў свае лепшыя творы, захапляўся і тэхнічнымі навукамі. Паводле ўспамінаў блізкіх, спецыяльна займаўся паляпшэннем паравозаў і ў гэтым пытанні меў быць, як кажуць, на дарозе да важных і цікавых вынаходак. Адначасова штудзіраваў працы беларускіх фалькларыстаў І.Насовіча, П.Шэйна, на канікулах папаўняў у ваколіцах Крыстынопаля свае фальклорна-этнаграфічныя зборы. У 1890 ён даслаў узоры сваіх запісаў у Варшаву Я.Карловічу, які быў амаль суседам па Вішневе, і прасіў у яго парады па фальклорна-этнаграфічнай працы. Карловіч у сваю чаргу адаслаў матэрыялы Гурыновіча ў Кракаўскую акадэмію навук, дзе яны былі надрукаваны ў 1893 у часопісе «Зборнік паведамленняў па айчыннай антрапалогіі» і выдадзены асобна пад назвай «Зборнік беларускіх твораў» (165 песень і 37 загадак).

У той жа час Гурыновіч напружана працаваў над пытаннямі грамадскага жыцця, вывучаў перадавую філасофскую літаратуру, у т.л. марксісцкую. Ён прымаў актыўны ўдзел у рэвалюцыйным руху, у студэнцкім «Гуртку моладзі польска-літоўска-беларускай і маларускай», які ўтварыўся ў 1889 і хутка эвалюцыяніраваў ад зямляцкай арганізацыі культурна-асветнага характару ў бок падпольнай антыўрадавай арганізацыі, цесна звязанай з іншымі рэвалюцыйнымі арганізацыямі Пецябурга, сярод якіх былі і групы першых расійскіх марксістаў (у іх складзе блізкія сваякі Ф.Багушэвіча муж і жонка Радзевічы). Блізкімі таварышамі Г. па падпольнай рабоце былі Ю.Бурачэўскі, К.Акуліч і І.Непакайчыцкі. Як адзін з кіраўнікоў гуртка ён у лісце да сяброўкі

Станіславы Пяткевіч у Цюрых (1892) прасіў арганізаваць дастаўку для гуртка вялікай партыі рэвалюцыйнай літаратуры на беларускай, польскай, рускай і ўкраінскай мовах, прац Маркса, Энгельса, Пляханова, Ласалю, Лібкнехта. Пісьмо было перахоплена паліцыяй, якая пачала сачыць за членамі гуртка. У 1893 Г. арыштаваны ў сваім доме ў Вільні, дзе пры вобыску знайшлі нямала забароненай літаратуры. Яго даставілі спачатку ў Віленскую цытадэль, потым неадкладна адправілі пад вартай у Пецярбург, дзе трымалі ў доме папярэдняга зняволення, а па некаторых звестках у Петрапаўлаўскай крэпасці. У тым жа годзе ён выпушчаны з-за хваробы і высланы пад нагляд паліцыі ў бацькоўскі фальварак Крыстынопаль, дзе неўзабаве памёр ад чорнай воспы.

Як беларускі дзеяч і паэт Гурыновіч сфарміраваўся пад уплывам народніцкага «Гомана» і творчасці Ф.Багушэвіча. Пэўны ўплыў на яго мелі таксама традыцыі паўстання 1863, ідэі К.Каліноўскага (сярод забраных паліцыяй папер былі нататкі, звязаныя з паўстаннем 1863). АГ пісаў на трох мовах – беларускай, рускай і ўкраінскай. Беларускія вершы былі ўпершыню надрукаваны ў 1921 годзе. Значная частка твораў (восем сшыткаў) згубіліся ў паліцэйскіх архівах, іншыя знішчыў брат пасля арышту паэта.

Пад уздзеяннем марксісцкай тэорыі ў поглядах Гурыновіча знайшлі далейшае развіццё рэвалюцыйна-дэмакратычныя, народніцкія ідэі. У гісторыю роднай літаратуры ён увайшоў як паэт-рэвалюцыянер, адзін з пачынальнікаў грамадзянскай лірыкі, пясняр народнай нядолі, які заклікаў да рашучай барацьбы самаўладствам, першы з беларускіх літаратараў звярнуўся да рабочай тэмы. Напрыклад, у няскончаным вершаваным апавяданні «На фабрыцы» ўпершыню паказваюцца будні рабочых і праводзіцца думка, што іх жыццё нічым не адрозніваецца ад цяжкага сялянскага і нават горшае. Асноўныя вобразы і матывы паўтараюцца ў вершах Гурыновіча на розных мовах. Паэт стварыў вобраз рэвалюцыянера, які ўсе сілы аддае барацьбе за вызваленне працоўнага люду («Как мало тех», «Не той мощны»). Вобраз беларускага народа ствараецца ў вершы на беларускай мове, у якіх гаворыцца пра цяжкае і бяспраўнае жыццё беларускага селяніна («Перш душылі панны...», «Што за звук ды так громка раздаўся», які пераклікаецца з някрасаўскім «Размышлением у параднага подъезда»).

У творах А.Гурыновіча спалучаюцца адкрытая грамадзянскасць, публіцыстычнасць і лірызм. Тэматычны і жанрава-стылявы дыяпазон яго паэзіі даволі шырокі: трыбунна-публіцыстычныя («Што ты спіш, мужычок..», «Перш душылі паны...»), сатырычныя («Звярынец» – перайманне ананімнага верша «Тэатр»), пейзажныя («Вясна»), фальклорна-песенныя («Да жніва», «Бор»), дыдактычныя творы («Раз у Зольках, у дзярэўні...»), вершы-медытацыі («Сцямнела на двory і ціха кругом...»), сюжэтныя апавяданні, блізкія да балад («Месца нячыстае»).

Плэннай была таксама спроба пісьменніка ў перакладах польскіх, рускіх, украінскіх аўтараў. Пераклаў на беларускую мову асобныя творы А.Пушкіна, І.Крылова, М.Някрасава, А.Талстога, А.Міцкевіча, Э.Ажэшкі, Я.Каспровіча, І.Франка.

А.Лойка называе А.Гурыновіча «больш прадвесцем, чым з'явай»беларускай літаратуры. Тым не менш значэнне яго вялікае: ён адкрыў новыя тэмы нацыянальнай паэзіі (тэму рабочых); народна-песеннымі стылізацыямі паказваў неабходнасць асваення фальклору для плённага развіцця беларускай паэзіі, у чым папярэдзваў працу М.Багдановіча; сваімі перакладамі пашыраў ідэйна-тэматычныя і жанрава-стылявыя абсягі беларускай паэзіі, імкнуўся ўзняць яе да ўзроўню развітых суседніх літаратур. Акрамя таго Адам Гурыновіч з'яўляецца адным з пачынальнікаў беларускай *дзіцячай* паэзіі («Каток», «Рыбак»).